

FORRÁSKÖZLEMÉMÉNYEK

TÓTH FERENC

„TECHELI GRÓFNÁL TETT LÁTOGATÁSAIMRÓL”

Ismeretlen beszámoló Thököly Imre és Zrínyi Ilona törökországi tartózkodásáról*

A Francia Hadtörténeti Levéltár (Service Historique de la Défense) az egyetemes hadtörténet egyik legjelentősebb gyűjteménye, amelynek magyar vonatkozású kora újkori forrásgyűjteményeire már számos magyar és külföldi kutató felhívta a figyelmet. A magyar–francia kapcsolatokra vonatkozó kútfők a levéltár szárazföldi haderőre vonatkozó gyűjteményeiben, a Párizs melletti Vincennes-ben találhatók. A Service Historique de la Défense I M jelzetű alegységében (*Mémoires et reconnaissances* azaz *Feljegyzések és felderítések* szekciónév alatt)¹ az elmúlt években sikerült néhány eddig ismeretlen magyar vonatkozású forrást is feltárnom. Ezek közül az egyik legérdekesebb egy, az oszmán hadviselést bemutató emlékiratban található Zrínyi Ilona és Thököly Imre törökországi emigrációjával kapcsolatos névtelen feljegyzés, amelyet itt szeretnék eredeti nyelven és magyar fordításban közre adni.

A forrásszöveg² a levéltár I M 1616 jelzetű dobozában, a török hadviselésre vonatkozó vegyes iratok között található, és a legutóbbi rendezés során az egységen belüli 3. számú dokumentum. A forrás szerzőjének nevét nem sikerült megállapítani, de nagy valószínűséggel egy, a konstantinápolyi francia követségen dolgozó francia személy készítette alighanem még a XVII. század végén és nem pedig a XVIII. század közepén, mint ahogyan ezt korábban feltételezték.³ A szöveg keletkezésének lehetséges időpontjáról a későbbiekben még lesz szó. A teljes forrás hatvan, számokkal ellátott oldalból álló francia nyelvű kézirat. A feljegyzés nagy része katonai vonatkozású, és az oszmán hadsereg felépítésével, a hadjáratok pénzügyi hátterével, a birodalom stratégiai jelentőségű erődjével, kereskedelmével, belső problémáival foglalkozik, elsősorban azok francia külpolitikai vonatkozásai miatt. A témákat röviden, külön egységekre bontva tárgyalja. Feltételezhetően a mű szerzője maga is katonatiszt lehetett, hiszen alapos és tájékozott módon mutatja be az oszmán hadügyeket. A Thököly–Zrínyi házaspárra vonatkozó feljegyzés a mű vége felé, a 45. és 51. oldal között található.

* A forrás feltárásához szükséges franciaországi kutatásaimat a Külgazdasági és Külügyminisztérium Klebelsberg-ösztöndíja támogatásával végeztem, amelyet ezúton is szeretnék megköszönni.

¹ A levéltár fondjairól az intézmény honlapján lehet információkat szerezni: <http://www.defense.gouv.fr/site-memoire-et-patrimoine/archives-et-bibliotheques/archives/le-service-historique-de-la-defense>.

² Leleghelye: Service Historique de la Défense, Vincennes, série I M 1616 Reconnaissance Turquie (1676–1784) 3/1616 Mémoires (entre 1740 et 1742?).

³ A forrásszöveg egy félbehajtott papírlapba helyezve került a dobozba. A papírlapra a rendezést végző levéltáros tévesen ezt jegyezte fel rá: „Mémoire qui paraît daté de 1742, avant la guerre de Hongrie et le siège de Belgrade”.

A forrás szerzője nagy valószínűséggel hivatalos jelentés készítése céljából kereste fel Thökölyt és Zrínyi Ilonát. Az első alkalommal Charles de Ferriol márkí⁴ konstantinápolyi francia követtel együtt történt a látogatás, de a szöveg alapján arra is következtethetünk, hogy ez a nagykövet első találkozása volt Thökölyvel, és még az előző nagykövet, Pierre de Castagnères de Châteauneuf is Konstantinápolyban tartózkodott. Ferriol több alkalommal is végrehajtott diplomáciai feladatokat az Oszmán Birodalom területén. Először 1692-ben megbízott küldöttként (chargé de mission) utazott az oszmán fővárosba, majd visszatért Franciaországba, ahonnan 1695-ben újra török földre küldte a király, ahol 1696-ig tartózkodott. Végül 1699-ben immár nagykövetként utazott ismét Konstantinápolyba. Mivel 1692-es és 1699-es küldetéseinek ismerjük az utasításait, így ezek és egyéb szövegbeli információk alapján lehet megállapítani, hogy körülbelül mikor történhetett a találkozó. Ferriol ezredes 1692. április 18-án kapta meg konstantinápolyi küldetésének első instrukcióit, amelynek fő célja a Habsburg Birodalom és az Oszmán Birodalom közötti béketárgyalások megakadályozása volt.⁶ Ehhez utólag kiegészítő utasítást is mellékeltek, melynek végén megbízzák a követet azzal, hogy kérjen támogatást a Portától Thököly számára.⁷ A pfalzi háború kritikus időszakában történt mindez, amikor a francia király egy igen széles európai koalícióval, az Augsburgi Ligával szemben háborúzott. Az 1683 óta tartó török háború további elhúzódása alapérdeke volt a francia külpolitikának, hiszen ezzel kétfrontos háborúra kényszeríthették a Habsburg Birodalmat. A török háború további fenntartásához pedig fontos volt a Thököly-emigráció támogatása is, amely török védnökség alatt állandó forrongásban tarthatta a Habsburg-ellenes magyarországi és erdélyi mozgalmakat. Ezért nem véletlen, hogy az első kiegészített követutasításához a francia kormányzat egy újabbat állított ki Ferriol számára 1692. április 28-án, amelynek fő témája a Thökölyvel való kapcsolatfelvétel és a magyarországi mozgalmának nyújtandó francia segítség ígérete volt.⁸ A karlócai béke után nagykövetnek kinevezett Ferriol 1699. május 28-i utasításaiban viszont egy szó sem esik a magyar emigránsokkal való kapcsolatfelvételtől.⁹

Most pedig tekintsük át Ferriol törökországi utazásainak főbb állomásait! Első útjára 1692 májusában indult el Toulonból, és 1692. június 16-án érkezett meg Konstantinápolyba, majd 20-án Edirnébe, ahol a nagyvezír két nap múlva fogadta a francia nagykövettel együtt. Egyébként augusztus 1-jén Pozsarevácon Thököly Imre is fogadta. Ferriol 1695-ben tért vissza Franciaországba, ahonnan már a következő év márciusában ismét török

⁴ Charles de Ferriol márkí (1652–1718) katonatiszt, diplomata. Jacques de Ferriol metzi parlamenti tanácsos fiaként 1668-ban lépett katonai szolgálatba a királyi muskétások elit egységében. Részt vett a kandiai háborúban, ahol lovassági tisztként többször is megsebesült. 1675-ben Magyarországra került, ahol egy dragonyos ezred parancsnokaként szolgált. Valószínűleg az ottani tapasztalatai miatt került sor későbbi konstantinápolyi diplomáciai küldetéseire. 1699-től 1711-ig nagykövetként szolgált, majd hazatért Franciaországba. 1718-ban halt meg. Duparc 1969. 149–150. o. A Rákóczi-szabadságharcra való kapcsolatairól lásd: Benda 1962.; Köpeczi 1966. 64–75. o.; Bóka 1982.; Bóka 1985., illetve újabban Poumarède 2020.

⁵ Pierre Antoine de Castagnères de Châteauneuf (1646–1728) savoyai származású francia parlamenti tanácsos és diplomata, párizsi városházi előjáró (prévôt des marchands). 1689-ben XIV. Lajos kinevezte konstantinápolyi nagykövetnek, ahol 1699-ig szolgált. 1703 és 1704 között lisszaboni, majd 1713-tól 1718-ig hágai nagykövet. 1720-tól haláláig a párizsi városházán szolgált. Életéről lásd Nicolas 1997.

⁶ A követutasítás megjelent nyomtatásban is: Duparc 1969. 151–155. o.

⁷ Duparc 1969. 156–158. o.

⁸ A követutasítás szövegét lásd Duparc 1969. 158–162. o.

⁹ Ennek szövegét lásd Duparc 1969. 163–174. o.

földre küldte a király, ahol egészen 1698. június 22-ig maradt. A következő, immár nagyköveti minőségben való konstantinápolyi küldetésére 1699-ben került sor, ahová december 11-én érkezett meg, és ahol egészen 1711-ig maradt. A magyar történelem szempontjából fontos volt a személye, hiszen a Rákóczi-szabadságharc idején a versailles-i udvar és II. Rákóczi Ferenc közötti kapcsolatok egyik összekötője volt.¹⁰

A szövegben Thökölyék életkorára való utalások is találhatók, amelyek támpontul szolgálhatnak a szöveg keletkezési idejének meghatározásához. A névtelen szerző Zrínyi Ilonát ötven év körüli hölgynek írja le, míg Thökölyt alig negyvenévesnek tartja. Ha Zrínyi Ilona 1643-as születési évszámát vesszük alapul – egyes vélemények szerint 1652-ben született – és az 1657-ben született Thököly Imre korához viszonyítunk mindkét küldetés időpontja valószínűsíthető. De vizsgáljuk meg a további támpontokat. A szerző megemlíti Conti herceg sikertelen jelöltségét a lengyelországi királyválasztáson. Conti herceg – más néven François-Louis de Bourbon (1664–1709) – kora neves, művelt személyisége volt, aki a katonai pályán is jeleskedett. Részt vett 1683–84-ben a németalföldi és luxemburgi hadszíntéren zajló hadműveletekben, majd 1685-ben testvérével együtt megszökött a királyi udvarból és bekapcsolódott a magyarországi törökellenes háborúba.¹¹ 1697-ben XIV. Lajos támogatásával jelöltként vett részt a lengyel királyválasztáson, ami először sikert hozott számára, de mire Lengyelországba ért, a trónt II. Ágost szász választófejedelem már elfoglalta.¹² Ez a dátum egyértelműen azt erősíti meg, hogy a szóban forgó szöveg 1697 után keletkezhetett, vagyis Ferriol nagyköveti kinevezését követő utazása után valamikor 1699 decemberét követően írhatta a szerző a feljegyzését.

A szöveg tanúsága szerint a látogatásra Konstantinápolyban került sor. Amint ez a korábbi kutatások alapján ismert, a szultán Thökölyt feleségével és udvartartásával együtt 1698 augusztusában az oszmán fővárosba rendelte, és ott tartózkodtak szinte egészen Nikomédiába, a mai Izmitbe való telepítésükig (1701).¹³ Ezen időpontok alapján már pontosabban meg lehet becsülni a szövegben található találkozások lehetséges időpontját. Egyéb források alapján tudjuk, hogy Thökölyék először Galatában laktak, majd átköltöztek a fejedelmi követek korábbi, akkoriban már dűledező „erdélyi házába”. Mivel még az előző nagykövet is az oszmán fővárosban tartózkodott, így valószínűleg vagy 1699 legvégén, vagy pedig 1700 elején kerülhetett sor a leírt találkozókra, amikor Thökölyék még viszonylag jó körülmények között élhettek. A száműzött fejedelem diplomáciai jelentősége 1700 elején még nem múlt el teljesen, és a portai, valamint a francia követ hivatalos rendezvényein néha képviseltette magát. Így elküldte például a megbízottját Ferriol márki 1700 februári hivatalos portai audienciájára és pár hónappal később személyesen is részt vett a császári követet búcsúztató rendezvényen, amely kisebbfajta diplomáciai incidenst okozott.¹⁴

Forrásunk megemlékezik Thököly betegségéről, a korabeli nagyurak és uralkodók bajának is tartott közsvényről. Ez a kellemetlen kór egyébként már nagyon korán, 1687-ben jelentkezett Thökölynél, és végig kísérte élete egész hátralévő szakaszában. A közsvény tüneteinek enyhítésére és gyógyítása céljából Thököly egyébként igénybe vette a

¹⁰ Lásd ehhez Poumarède 2020.; Varenbergh 1870.

¹¹ Tóth 2017. 48–49. o.

¹² Életéhez lásd *La Force* 1922., újabban *Skrzypietz* 2019.

¹³ Seres 2006. 112–114., 140–150. o.

¹⁴ Benda 1983. 167. o.

Konstantinápoly és Izmit környéki gyógyfürdőket is.¹⁵ Érdekes információ, hogy Thököly borkereskedelmi engedéllyel rendelkezett az Oszmán Birodalom területén. Mint ismeretes, Thökölynek korábban jelentős hegyaljai birtokai voltak, melyek elvesztése után valószínűleg tokaji kapcsolatrendszere tovább élhetett, és ezt jól kamatoztathatta a kereskedelemben is.¹⁶ Ez például magyarázatul szolgálhat arra, hogy milyen módon juthatott például a konstantinápolyi francia követ jelentős mennyiségű tokaji borhoz, amelyre Ferriol követ későbbi levelezésében találunk adatokat.¹⁷

Thököly bizalmas jellegű vallási preferenciáit is megosztotta a francia feljegyzés. Thököly számára a katolikus hit felvétele korábban is felmerült, amikor a császárral való megegyezés és Zrínyi Ilonával való házasságkötése előtt ő maga is felajánlotta.¹⁸ Azt, hogy a törökországi emigrációja során ez mennyire fakadt belső hitéből, illetve mennyire volt a francia diplomácia megnyerésére felmerült politikai meggondolásokon alapuló döntés, leginkább a későbbi eseményekből tudhatjuk meg. Thököly élete vége felé Ferriol közvetítésével egy korabeli francia utazó, Aubry de La Mottraye beszámolt Thökölyéknél való vendégeskedéseiről, ahol a jó bor mellett gyakran esett szó különféle hitbéli kérdésekről. Ezek alapján feltételezhető, hogy Thököly igen toleráns és rugalmas nézeteket vallott.¹⁹ A szöveg végén a szerző feltételezése, amely szerint Thököly a jövőben képes lehet egy újabb magyarországi mozgalom elindítására, arra enged következtetni, hogy véleményét már a karlócai béke utáni időszakban írhatta, de amikor a küszöbön álló spanyol örökösödési háború új nemzetközi helyzetében a francia külpolitikában ismét mérlegelni kezdték a korábban jól bevált magyarországi diverzió felhasználását a Habsburg Birodalom ellen. Végül, a szöveg érdekes információkat nyújt Thököly magyarországi és erdélyi pályafutásának bukása utáni, lehetséges moldvai fejedelemként való „alkalmazásáról”, melynek a valószínűségét a kelet-európai politikai és felekezeti viszonyokban tájékozott francia szerző maga is elutasítja.

¹⁵ Benda 1983. 152–158. o.

¹⁶ Lásd erről: Nagy 2014a.; Nagy 2014b.

¹⁷ Ferriol márki 1707-ben hat hordó tokaji bor hozatott Magyarországból és ebből több hordót küldött tovább Torcy márkinak Versailles-ba. Varenbergh 1870. 172. 227., 247. o.

¹⁸ Erről Saint-Simon herceg is megemlékezett az *Emlékirataiban*: „Hódításai és győzelmei rettegetté tették, úgyhogy a császár igyekezett megegyezésre jutni vele, de megállapodniok nem sikerült. Még 1680-ban, két hónapos fegyvernugvás idején is kísérletezett ezzel a császárral. Thököly felajánlotta, hogy katolizál, ha nőül veheti Zrínyi gróf leányát, Rákóczi fejedelem özvegyét, vagyis annak a Rákóczinak az anyját, akinek Párizsba érkezéséről az imént szóltam.” Saint-Simon 1987. 395. o. Egy újabb forrás szerint Thököly ténylegesen áttért 1703. május 18-án a katolikus vallásra. Archives Historiques de la Congrégation de la Mission (Paris), série III, K 60. Mémoire au sujet de la conversion du Prince Tékely.

¹⁹ La Mottraye 1727. I. k. 229–234. o.

FORRÁSKÖZLÉS

[p. 45.]

**Des visites que j'ay rendu au conte Techeli, et l'etat de sa fortune, de sa reputation,
de sa religion, de son credit**

La premiere fois que j'allay voir le conte Techeli ce fut avec Mr. de Fariole ; et comme il loge sur le port, nous y allasme en batteau ; une vingtaine de gens en soutanelle verte les uns avec des moustache, les autres avec de grandes barbes, vinrent le recevoir au bas de l'escalier et le conduisirent en haut où la princesse Ragotski femme de Techeli l'attendoit. C'est une femme d'environ 50 ans, d'une tres grande mine, et représentant en toute sa personne, celle d'une tres illustre malheureuse. On introduisit Mr. Fariole apres quelques complimens ; et je le suivis avec un nommé Sabré qui a fait autrefois les affaires du roy en ce pays-là, et qui se divertit à broüiller tous ses ministres afin de rentrer en place en se rendant necessaire ; on fit rester à la porte [p. 46.] les autres françois qui avoient suivi Mr. de Fariole.

Le conte Techeli etoit sur un lit de camp avec une robe de chambre de labis vert, bordée d'un passement d'or à pointe comme on en voit à ces vieux parements d'autel ; c'est un homme d'environ quarante ans tout au plus, qui porte une grande barbe noire, sans melange et qui malgré l'embonpoint que luy prêtent les écrans est aussy maigre que moy. Je say bien qu'on est étoné d'entendre dire que Techeli est si jeune, mais c'est qu'il a été mis à l'age de quatorze ans à la tête de son party, voila pourquoy on en parle depuis si longtemps. Apres quelques complimens entre Mr. de Fariole et Techeli, et apres que j'eus été présenté et un peu questionné, on fit aporte un banc sur lequel Mr. de Fariole s'assit, et ensuite moy, et le sieur Sabre ; on nous aporta chacun une vasa de vin blanc, apres quoy le conte Techéli nous dit la larme à l'oeil et dans un latin tres élégant, qu'il etoit bien cruel pour luy que les ministres de France l'eussent animés à la continuation de la guerre, et l'eussent empeché vingt fois de faire des acomodemens avantageux, apres quoy [p. 47.] ils l'abandonnoient. Comme on voyoit (car il ne mit jamais le roy en jeu) il ajouta que cetoit une erreur de croire que son party fut à bas, qu'il ne manquoit que d'argent, et d'un peu de bonne fortune aux Turcs, que d'ailleurs il etoit à la veille de devenir prince de Moldavie, d'où il pouvoit agir en Pologne pour des elections, et devenir à la France plus util qu'il n'avoit jamais été. Mr. de Fariole luy repondit aussy en latin, le traittant d'altesse ; il l'assura qu'on ne l'avoit point oublié en France, mais que les grandes affaires du roy et la faiblesse du party des mecontans avoient suspendû les effets de la bonne volonté de Sa Majesté, laquelle seroit pourtant toujours prête à faire office pour luy aupres du Grand Seigneur, lorsque les principautés de Valaquie et de Moldavie viendroient à vaquer ; et de fournir des secours plus essentiels, si les mecontans pouvoient remettre sur pied des troupes qui meritassent quelque consideration. Le conte Techeli [p. 48.] parut tres peu consolé de ces complimens usés là, Mr. de Fariole se separa pourtant de luy avec amitié, et partit à l'instant pour Andrinople, et moy je retournay au Palais de France, où j'etois logé. Trois jours après, le superieur des jesuites de Galata fauxbourg de Constantinople, me vint prier de la part du conté Techeli de passer ches luy ce que je fis le meme suivi du

reverend pere qui est confesseur de la princesse Ragotski, car elle est catholique. Le conte Techéli me dit en entrant que quoyqu’il ne se leva point, il n’avoit pas oublié les civilités cretiennes ; mais qu’il estoit cloüé sur son lit par la goute, il me tint ensuite cent discours qui aboutissoient tous à pénétrer si j’étois plus amys de Mr. de Chateauneuf, que de Mr. de Fariole, et quoy qu’il n’y peu rien connoitre, il ne laissa pas de me dire qu’il se plaignoit beaucoup de Mr. de Chateauneuf, qui avoit (dit-il) ruiné le party des mécontans en mandant au roy qu’il estoit à bas, il me tint encor plusieurs autres discours qui partoient de sa cholere, car Mr. de Chateauneuf n’a pû faire que ce qu’il a fait, n’étant pas juste que le [p. 49.] roy fasse plus de cas d’une chose qu’elle ne merite surtout n’en pouvant savoir la verité que par ses ambassadeurs.

Au bout de deux autres jours, le conte Techeli m’envoya prier de retourner ches luy, il me parla d’un regiment de mécontans qu’il vouloit offrir au roy ; ce dont je le desabusé de mon mieux. Je luy montré son histoire en françois, et luy en expliquay en latin quelques chapitres qu’il trouva tous faux, me disant qu’il travailloit à en faire une où les gens dont il avoit sujet de se plaindre seroient traittés comme ils le meritoient. Je partis le lendemain pour aller à l’armée où je trouvay Mr. de Fariole et Mr. de Chateauneuf aux couteaux tirés, cependant tout cela se passa sans eclat ; j’au eu l’honneur Monseigneur de vous dire sur quoy rouloient ces differens.

Veritable etat de la fortune et de la situation du Techeli

Le conte de Techeli se donne de grans mouvemens, il a toujours des courriers en campagne et il me parut si bien instruit des affaires [fol. 50.] de Pologne qu’il me prédit l’élection de Mr. de Saxe deux mois avant qu’elle se fit, voilà à quoy est borné le merite du Techéli, car il manque de valeur, et de conduite à l’armée, et c’est une chose tres constante que ce que j’avance la-dessus.

Il est sûr qu’on ne le verra jamais ny prince de Valaquie, ny de Moldavie, parce qu’outre que Mauro-cordato qui est premier interprete de la Porte est parent tres proche des princes regnans, et qu’il leurs obtiendra des survivances ; c’est que les peuples de ces provinces etant du rit grec, jamais le Grand Seigneur ne leurs donnera un prince de differente religion.

Techeli et catholique dans l’ame, et n’en fait mistere que pour se maintenir dans l’esprit des protestans hongrois.

Sa femme le gouverne absolument, dont il est bien heureux, car elle a bien plus de merite que luy.

Le conte Techeli se vouloit retirer à Rome il y a deux ou trois ans, et il l’auroit peut-estre fait, s’il n’avoit appris le risque que le cardinal de Furstemberg y avoit couru par les brigues de l’empereur.

Il se seroit retiré en Pologne si Mr. le [p. 51.] prince de Conti en avoit été élu roy. Il vit à present d’une pension de deux mille ecues du Grand Seigneur et d’une permission de faire entrer du vin laquelle vaut vingt ou vingt-cinq mille livres de rante.

Techeli peut encor remettre un jour l’empereur et le turc en jeu par quelque mouvement d’Hongrois car c’est un peuple seditieux. Il peut aussy par sa presence sur la frontiere faire craindre à l’empereur quelque mouvement de mecontans et l’obliger de rester plus armé en ce pays-la.

Fordítás

[p. 45.]

**Techeli grófnál tett látogatásaimról, vagyoni helyzetéről, hírnevéről,
vallásáról és hitelességéről**

Az első Techeli grófnál tett látogatásom idején Fariole úrral együtt voltam nála, és mivel a kikötőben lakott, hajóval mentünk hozzá, mintegy húszfős zöld kabátos, bajuszos vagy nagy szakállas legény jött elénk, a lépcső alján fogadták a nagykövetet és felkísérték őket oda, ahol Techeli felesége, Rákóczi fejedelemasszony várta őket. Ő egy ötven év körüli széles ábrázatú asszonyság volt, akinek az egész megjelenéséből látszott, hogy egy igen nevezetes, de szerencsétlen sorsú személy. Néhány udvarias bók után Fariole urat bevezették hozzá, én követtem őt egy Sabré nevű személlyel együtt, aki korábban már többször intézte a király ügyeit ebben az országban, és aki azzal szórakozott, hogy sikeresen összeveszítette a király minisztereit, hogy a helyükre lépve hasznosnak mutatkozzon. A többi Fariole urat kísérő franciát az ajtónál várakoztatták. [p. 46.]

Techeli gróf egy tábori ágyon ült és zöld színű hálókabátot viselt, amelynek olyan aranypaszmánya volt, amely a régi oltárszegélyező díszekre emlékeztetett. Legfeljebb negyven éves lehetett, hibátlan, nagy, fekete szakállt hordott és a vásznakon tekintélyesnek ábrázolt termete ugyanolyan soványnak tűnt, mint az enyém. Jól tudom, hogy meglepőnek tűnik, hogy milyen fiatal Techeli, de mivel már valójában tizennégy évesen a pártosainak az élére tették, így ezért beszélnek már oly régóta róla. Néhány Fariole és Techeli közötti udvarias szóváltás után engemet is bemutatnak neki, minekutána kicsit ki is faggatott, majd hoztak egy padot, amelyre először Fariole úr, majd jómagam és végül Sabre úr leültünk, ezt követően mindannyiunknak hoztak egy pohár fehér bort és ezután Techeli gróf könnyes szemmel igen ékesszóló latin nyelven elmondta, hogy milyen kegyetlen érzés számára, hogy Franciaország miniszterei a háború folytatására biztatták, és vagy hússzor megakadályozták, hogy előnyös megegyezésre jusson, majd azt követően [p. 47.] mindig magára hagyták. Mivel figyeltünk (és mert soha nem keverte bele a királyt a panaszaiba) hozzátette még, hogy hiba volt azt hinni, hogy a pártja elbukott, és csak igazából a pénz és a törökök jószerencséje hiányzott a sikeréhez, és egyébként már majdnem fejedelem lett belőle Moldvában, ahonnan könnyen befolyásolhatta volna Lengyelországban a választásokat, és ezzel minden korábbinál több hasznot tudott volna hajtani Franciaországnak. Fariole szintén latinul válaszolt neki, felségnek szólította és egyben biztosította arról, hogy egyáltalán nem feledkeztek meg róla Franciaországban, de a király nagy politikai ügyei és az elégedetlenek pártjának meggyengülése miatt Őfelsége felfüggesztette jóakarátának megnyilvánulásait, de bármikor készen áll arra, hogy közbenjárjon az érdekében a Nagyúrnál, ha a havasalföldi vagy moldvai fejedelemi trón fel szabadulna, vagy még jelentősebb segítséget is nyújtana, ha az elégedetlenek figyelemre méltóbb haderőt tudnának felállítani. Techeli grófra [p. 48.] igencsak csekély hatással voltak az itt elhangzott széptevő szavak, ettől függetlenül Fariole úr igen barátságos módon vált el tőle és utazott tovább Drinápoly felé, én pedig visszatértem a szállásomra, a francia követségi palotába. Három nap múlva a Konstantinápoly külvárosában található gala-

tai jezsuita rendház főnöke²⁰ megkért arra Techeli nevében, hogy menjek el hozzá, amit még aznap meg is tettem a katolikus Rákóczi fejedelmasszonyt gyóntató atya kíséretében. Belépésemkor Techéli gróf nem állt fel, csak úgy mondta, hogy nem felejtette el a keresztény udvariassági szokásokat, de a köszvény miatt ágyhoz kötött állapotban volt, majd ezt követően a beszélgetés során többször is igyekezett meggyőződni arról, hogy Chateauneuf vagy Fariole úrral voltam-e jobb viszonyban, és annak ellenére, hogy erről nem tudhatott sokat, nem tudta visszafogni magát, hogy ne panaszkodjon Chateauneuf úrra, aki tönkre tette a magyar elégedetlenség pártját azzal, hogy túl gyengének mutatta be őket a királynak, ezen kívül még több haragtól átitatott szóval ecsetelte nekem, hogy Chateauneuf úrnak nem lett volna szabad ezt tenni, és hogy a királynak [p. 49.] is igazságosabban és körültekintőbben kellett volna eljárnia ebben az ügyben, főleg, ha csak a nagykövetein keresztül ismerhette az igazságot.

Két nap múlva Techeli gróf ismét megkért, hogy menjek el hozzá, és beszélt nekem egy királynak felajánlott magyar elégedetlenekből álló ezredről, amelynek gondolatát megpróbáltam kiverni a fejéből. Megmutattam neki a franciául írt történetét²¹ és elmagyaráztam neki latinul néhány fejezet tartalmát, amelyeket hamisnak ítélt meg, és azt mondta, hogy egy másikon dolgozik, amelyben azokat, akik panaszra adtak okot, majd az érdemeik szerint fogja ábrázolni. Másnap elmentem a hadsereghez, ahol Fariole és Chateauneuf urakat mérges hangulatban találtam, de semmi említésre méltó nem történt köztük, már elmondtam az Uramnak, hogy min vitatkoztak össze.

Techeli valóságos vagyona és helyzete

Techeli gróf nagy felhajtást csap maga körül, követei állandóan úton vannak, és úgy tűnik, hogy jól értesült a lengyelországi [p. 50.] ügyekről, mivel megjósolta nekem már két hónappal korábban a szász fejedelem²² megválasztását, de nagyjából ennyire korlátozódik Techeli legfőbb érdeme, mivel nincsenek kiváló érdemei, és a hadvezetéshez sem ért, mint erről folyamatosan meggyőződhettem.

Bizonyos, hogy soha nem lesz belőle havasalföldi vagy moldvai fejedelem, mivel Mavrocordato a portai első tolmács igen közeli rokona az uralkodó fejedelmeknek, és így el fogja nyerni az örökségüket, és az ezekben a tartományokban élő nép görög rítust követ, és a Nagyúr pedig soha nem fog más vallású fejedelmet adni nekik.

Techeli a lelke mélyén katolikus, és ezt csak a magyar protestánsok támogatása miatt titkolja el.

A felesége teljesen uralkodik rajta, ami boldoggá teszi, mivel több érdeme van, mint neki.

Techeli gróf két vagy három éve vissza akart vonulni Rómába, és talán meg is tette volna, ha nem tudja meg, hogy Fürstemberg kardinális²³ oda szaladt a császár intrikái következtében.

²⁰ Itt valószínűleg arról a Braconnier atyáról lehet szó, aki később Thököly áttérését felkarolta.

²¹ Itt Jean Leclerc „Histoire d’Emeric, comte de Tekeli ou Mémoire pour servir à sa vie” (Thököly Imre gróf története vagy életének emlékiratai) című művéről van szó, amelynek két kiadását ismerjük. Az egyik 1693-ban, a másik 1694-ben jelent meg kölni impresszummal. A műről részletesebben lásd *Köpeczi* 1985. 68. o.

²² II. Erős Ágost (1670–1733) szász választófejedelem. 1697. szeptember 15-én lépett a lengyel trónra.

²³ Wilhelm Egon von Fürstemberg-Heiligenberg (1629–1704) német kardinális, birodalmi diplomata.

Visszavonult volna Lengyelországba is, ha Conti herceget²⁴ választották [p. 51.] volna királlyá. Most a Nagyúr kétezer écus kegydíjából él, és abból a privilégiumból, hogy bort hozhat be az országba, ami húsz-huszonötezer livres éves jövedelmet nyújt neki.

Techeli még képes lehet arra, hogy egy napon újra a császár és a török uralkodó játszmájában részt vegyen valamilyen magyar mozgalom segítségével, mivel ez egy igen lázadó lelkületű nép. Már a határon való megjelenésével félelmet kelthet a császársban egy újabb elégedetlen mozgalom kitörésétől, és ezért az ország azon részén nagyobb sereg állomásoztatására kényszerítheti.

BIBLIOGRÁFIA

- Benda* 1962. *Benda Kálmán*: II. Rákóczi Ferenc török politikájának első éve. *Történelmi Szemle*, 4. (1962) 2. sz. 189–207. o.
- Benda* 1983. *Benda Kálmán*: A bujdosó Thököly (1699–1705). In: A Thököly-felkelés és kora. Szerk. *Benczédi László*. Budapest, 1969. 165–171. o.
- Bóka* 1982. *Bóka Éva*: Charles de Ferriol márkai portai követsége (1699–1703). *Történelmi Szemle*, 25. (1982) 3. sz. 519–536. o.
- Bóka* 1985. *Éva Bóka*: Le marquis Charles de Ferriol ambassadeur de France à Constantinople (1699–1703). *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 31. (1985) 1–2. sz. 87–112. o.
- Duparc* 1969. Recueil des instructions données aux ambassadeurs et ministres de France depuis les traités de Westphalie jusqu'à la Révolution française. Tome XXIV Turquie. Éd. *Pierre Duparc*. Paris, 1969.
- Köpeczi* 1966. *Köpeczi Béla*: A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország. Budapest, 1966.
- Köpeczi* 1985. *Köpeczi Béla*: A Thököly-felkelés hugenotta védelmezője: Jean Leclerc. In: *Uő*: Magyarok és franciák. Budapest, 1985. 67–78. o.
- La Force* 1922. *Auguste de Caumont duc de La Force*: Le grand Conti. Paris, 1922.
- La Mottraye* 1727. *Aubry de La Mottraye*: Voyages du Sr. A. de la Mottraye en Europe, Asie et Afrique. Tom. 1–2. La Haye, 1727.
- Nagy* 2014a. *Nagy Kornél*: „Vagyon egy Oremus nevű szőlő, fő bort termő...” A sátoraljaújhelyi Oremus szőlő történetéhez. *Történelmi Szemle*, 56. (2014) 1. sz. 91–106. o.
- Nagy* 2014b. *Nagy Kornél*: A jezsuita rendházak tokaj-hegyaljai szőlőbirtoklása a 17. század végén. In: Katolikus megújulás Északkelet-Magyarországon. Művelődéstörténeti konferencia a jezsuita rend sárospataki megtelepedésének 350. évfordulója alkalmából. Szerk. *Szabó Irén*. Sárospatak, 2014. 91–106. o.

²⁴ François-Louis de Bourbon (1664–1709), Conti hercege, XIV. Lajos király unokatestvére.

- Nicolas 1997. *Jean Nicolas*: La fortune française du Savoyard Pierre-Antoine de Castagnères de Chasteauneuf, ambassadeur du roi de France, prévôt des marchands de Paris (1646–1728). *Revue Savoisienne*, 137. (1997) 191–212. o.
- Poumarède 2020. *Géraud Poumarède*: A konstantinápolyi francia diplomácia és a magyar kérdés a Rákóczi. *Világtörténet*, 10. (42.) (2020) 3. sz. 311–324. o.
- Seres 2006. *Seres István*: Thököly Imre és Törökország – Imre Thököly ve Türkiye. Budapest, 2006.
- Skrzypietz 2019. *Aleksandra Skrzypietz*: Franciszek Ludwik, książę de Conti – „obraný król Polski”. Katowice, 2019.
- Tóth 2017. *Ferenc Tóth*: Le duc Charles V de Lorraine et son temps (1643–1690). In: *Journal des campagnes du duc Charles V de Lorraine*. Éd. *Ferenc Tóth*. Paris, 2017. 19–162. o.
- Varenbergh 1870. *Correspondance du marquis de Ferriol ambassadeur de Louis XIV à Constantinople*. Éd. *Emile Varenbergh*. Anvers, 1870.

Ferenc Tóth

“ABOUT MY VISITATION AT COUNT TECHELI”

An Unknown Report about the Residence at Turkey of Imre Thököly and Ilona Zrínyi

(Abstract)

The source publication publishes the anonymous report on the emigration of Ilona Zrínyi and Imre Thököly in Turkey that can be found under the archival reference code 1 M 1616 in the Military History Archives of France (Service Historique de la Défense), both in original, French language and Hungarian translation. I did not manage to establish the name of the author of the text, but he was supposedly a person who worked at the French Embassy of Istanbul. The report was written during the mandate of French ambassador of Istanbul Charles de Ferriol who earlier served in Thököly's revolutionary army in Hungary. Based on the references in the text, it can be concluded that the encounters happened at the end of 1699 or at the beginning of 1700. The source contains several interesting data about the everyday life of the exile Imre Thököly and Ilona Zrínyi, documents Thököly's illness, and also mentions that Thököly was given to permission to trade in wine within the territory of the Ottoman Empire. In the end of the text, the author supposes that Thököly might become able to initiate a new revolutionary movement in Hungary in the future, and it may be concluded that the source was written in the period after the Treaty of Karlowitz, when the War of the Spanish Succession was soon to break out, and in French foreign policy it was being pondered once again to use up Hungarian diversion that had earlier been successful against the Habsburg Empire.

Ferenc Tóth

„ÜBER MEINEN BESUCH BEI GRAF TECHELI“

Unbekannter Bericht über den Aufenthalt von Imre Thököly und Ilona Zrínyi in der Türkei

(Résumé)

Die Quellenpublikation gibt den namenlosen Bericht im Original und in ungarischer Übersetzung kund, der im Französischen Archiv für Militärgeschichte (Service Historique de la Défense) in der Kiste mit dem Zeichen 1 M 1616, unter den gemischten Dokumenten über die türkische Kriegsführung gefunden wurde, und mit der Emigration von Ilona Zrínyi und Imre Thököly in die Türkei zusammenhängt. Zwar konnte der Name des Verfassers des Textes nicht ermittelt werden, doch war er mit großer Wahrscheinlichkeit von einer französischen Person geschrieben worden, der in der französischen Botschaft in Konstantinopel arbeitete. Der Bericht stammt aus der Amtszeit des Gesandten von Konstantinopel, Charles de Ferriol, der zuvor im Heer von Thököly in Ungarn gekämpft hatte. Aufgrund der Verweise im Text ist feststellbar, dass die dort genannten Treffen vermutlich ganz am Ende des Jahres 1699 oder zu Beginn des Jahres 1700 stattgefunden haben. Die Quelle liefert zahlreiche interessante Angaben über den Alltag der verbannten Imre Thököly und Ilona Zrínyi. Sie erwähnt die Krankheit von Thököly bzw. auch die Tatsache, dass Thököly auf dem Gebiet des Osmanischen Reiches über eine Genehmigung zum Weinhandel verfügte. Die Quelle kommt auch auf die Absicht von Thököly zu sprechen, zum katholischen Glauben überzutreten. Am Ende des Textes lässt die Vermutung des Verfassers, wonach Thököly in Zukunft in der Lage sein könnte, eine weitere Bewegung in Ungarn in Gang zu bringen, darauf schließen, dass der Autor den Bericht bereits in der Zeit nach dem Frieden von Karlowitz geschrieben haben dürfte. Zu einer Zeit also, als man in der neuen internationalen Situation des kurz bevorstehenden Spanischen Erbfolgekriegs in der französischen Außenpolitik erneut die Anwendung der Diversion in Ungarn gegen das Habsburgerreich abzuwägen begann, die sich früher bereits bewährt hatte.

Ferenc Tóth

« CONCERNANT MES VISITES RENDUES AU COMTE TECHELI »

Un compte-rendu jusque-là inconnu relatif au séjour d'Imre Thököly
et d'Ilona Zrínyi en Turquie

(Résumé)

Nous publions ici, en langue originale et en traduction hongroise, un compte-rendu anonyme relatif à l'émigration en Turquie d'Ilona Zrínyi et d'Imre Thököly qui se trouve parmi les documents divers liés à la guerre contre les Turcs dans le carton coté 1 M 1616 du Service Historique de la Défense de la France. L'auteur du texte n'a pas pu être identifié, mais il est fort probable qu'il s'agit d'un Français en poste à l'Ambassade de France à Constantinople. Le compte-rendu est né pendant le mandat de Charles de Ferriol, ambassadeur à Constantinople qui avait combattu dans l'armée de Thököly en Hongrie. Les réfè-

rences dans le texte permettent de constater que les rencontres y évoquées devaient avoir lieu à la fin de 1699 ou au début de l'année 1700. La source fournit de nombreux éléments intéressants concernant le quotidien des exilés Imre Thököly et Ilona Zrínyi. Elle évoque aussi la maladie de Thököly et le fait qu'il était titulaire d'une licence de marchand de vins sur le territoire de l'Empire ottoman. La source parle aussi de l'intention de Thököly de se convertir au catholicisme. L'hypothèse évoquée par l'auteur à la fin du texte, selon laquelle Thököly pourra engager un autre mouvement en Hongrie, indique que le texte est né après le traité de Karlowitz, au moment où la guerre de Succession d'Espagne imminente a changé la donne et la politique extérieure française envisageait d'employer une méthode qui avait déjà fait ses preuves, à savoir d'opérer une diversion en Hongrie contre l'Empire des Habsbourg.

Ференц Тот

«О МОИХ ПОСЕЩЕНИЯХ У ГРАФА ТЕКХЕЛИ»

Неизвестный отчёт о пребывании Имре Тёкёли и Илоны Зрини в Турции

(Резюме)

Публикация источника, которая находится в ящике среди смешанных документов с обозначением 1 М 1616 отчётом неизвестного об эмиграции Илоны Зрини и Имре Тёкёли в Турцию, можно найти во Французском Военноисторическом Письменном Архиве (Service Historique de la Défense) о турецких войнах на языке оригинала и в венгерском переводе. Имя автора текста не удалось определить, но, скорее всего с большой вероятностью его написал один француз, работающий в посольстве Франции в Константинополе. Отчет был написан во время службы Шарля де Ферриоля, посла в Константинополе, который раньше воевал в Венгрии в составе армии Тёкёли. На основе ссылок, находящихся в тексте можно установить, что посещения, указанные в отчёте, по всей вероятности могли происходить либо в самом конце 1699-ого года, либо в начале 1700-ого года. Источник предоставляет ряд интересных данных о повседневной жизни сосланных Имре Тёкёли и Илоны Зрини, напоминает о болезни Тёкёли и о том, что Тёкёли имел лицензию на торговлю вином в Османской империи. Источник также сообщает о намерении Тёкёли перейти в католическую веру. В конце текста предположение автора о том, что Тёкёли способен в будущем начать новейшее общественное движение в Венгрии, и даёт делать вывод, что вероятно отчёт был написан уже в период после мира в Карловаце, когда стоя на пороге неизбежной войны за престол в Испании, в новом международном политическом положении во внешней политике Франции начали заново взвешивать использование уже хорошо проверенной ранее, хорошо зарекомендовавшей себя венгерской диверсии против империи Габсбургов.